

Vjekoslava Jurdana – Anita Borzić

**JEDAN PRIMJER IZ HRVATSKE NABOŽNE
KNJIŽEVNOSTI
MOLITVICA IZ POSEDARJA**

Doc. dr. sc. Vjekoslava Jurdana
Sveučilište Jurja Dobrile, Pula
Anita Borzić

Sveučilište Jurja Dobrile, Pula

UDK: 821.163.42.09-1 : 243/244(497.5POSEDARJE)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 15.07.2013.

Rad se bavi promišljanjem o značenju usmene književne baštine za identitet hrvatskog naroda. U tom okviru analizira se usmena nabožna pjesma, molitvica iz Posedarja. Ta molitvica nije do sada zabilježena ni analizirana, a cilj ovoga rada je tu molitvicu iz usmene agrafijske baštine inkorporirati u zabilježeni fundus hrvatske usmene nabožne književnosti. Za nastanak, razvoj i očuvanje te književnosti zaslužni su i mnogi svećenici, a njome je hrvatski puk iskazivao svoju vjeru u tegobnoj svakidašnjici i burnim povijesnim vremenima. Štoviše, nabožna hrvatska književnost, u ovom slučaju molitvica s inačicama, pokazuje kako je isti kršćanski duh povezivao različite i povijesno razjedinjene hrvatske krajeve.

Ključne riječi: hrvatska nabožna usmena književnost, molitvica, Posedarje, inačice.

* * *

Uvod

Hrvatska usmena baština sastoji se od mnoštva raznovrsnih usmenih oblika, a u procesima sveopće globalizacije značajno je znati o čemu su naši stari razgovarali, što ih je plašilo, što veselilo, kojim su pjesmama slavili crkvene blagdane te iskazivali svoju vjeru, kojim su se molitvama budili, a uz koje tonuli u san. Ta usmena baština intenzivnije se počela zapisivati tijekom 19. stoljeća, a prije toga, u agrafijskoj fazi hrvatske usmene kulture, može se tek pret-

postavljati koliko je tako oblikovanih i stiliziranih tekstova bilo u optjecaju, *u izvedbi*.¹

Stoga velika zasluga pripada svim sakupljačima usmenog narodnog blaga koji su vrijedno obilazili sela i zaseoke, bilježeći pjesme, priče, legende, izreke. Među njima bilo je i mnogo svećenika. Zbog svoje povezanosti sa sredinom u kojoj su djelovali, svećenici su, uz učitelje, bili među najranijim i najbrojnijim zapisivačima usmenog pjesništva. U Hrvatskome primorju i u Istri to je bilo gotovo pravilo. Tako je vrbnički svećenik Josip Antun Petris (1787. – 1868.) zapisao 1851. vrijednu rukopisnu zbirku usmenog pjesništva koju je kasnije tiskao Vjekoslav Štefanić.² U zapadnome dijelu Kvarnera i u Istri osobito je zaslužan za očuvanje usmene književne baštine Jakov Volčić /Jakob Volčić (1815. – 1888.).³ On je bio svećenik 46 godina, od toga 43 u Istri. Rođen je u Sv. Andreju kod Škofje Loke u Sloveniji. Već na školovanju u franjevačkoj gimnaziji u Karlovcu (1836. – 1838.) dolazi u dodir s ilirskim idejama, a ti se procesi nastavljaju i kasnije, na bogosloviji u Ljubljani gdje je član Čitalnoga zbora i pristalica ilirskih ideja. Godine 1840. odlazi u Goricu gdje završava studij bogoslovije i postaje svećenik. Volčić je započeo prikupljati i zapisivati narodno blago tijekom 1848./1949. godine, a ta aktivnost trajat će do kraja njegova života. Službovao je i u župama na Liburniji, a upravo je boravak u tim župama snažno utjecao na Volčićevo djelovanje u vjerskom, prosvjetnom i nacionalnom pogledu.⁴ Tako se među suradnicima koji su zapisivali usmene pjesme kao suradnici lista *Naša sloga*, najviše ističe Volčićevo ime. Pa kada su 1880. godine te pjesme tiskane u knjizi *Hrvatske narodne pjesme što se pjevaju*

1 Stipe BOTICA, *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., 9.

2 Vjekoslav ŠTEFANIĆ, *Narodne pjesme otoka Krka*, Nakladni odjel hrvatske državne tiskare, Zagreb, 1944.

3 Valja ovdje istaći da je upravo 1876. godina prekretnička godina u skupljanju i objavljivanju bogate usmenoknjiževne građe s kvarnerskoga prostora budući da su tada tiskane čak tri knjige. Tako Stjepan Mažuranić u Senju objavljuje *Hrvatske narodne pjesme (čakavske)*, u Kraljevici Fran Mikuličić *Narodne pripovijetke i pjesme iz Hrvatskoga Primorja*, a u Zagrebu August Šenoa *Antologiju pjesništva hrvatskoga i srpskoga, umjetnoga i narodnoga*.

4 Josip BRATULIĆ, Jakov Volčić među hrvatskim preporoditeljima Istre, u: Fikfak, Juraj (ur.), *Jakov Volčić in njegovo delo / Jakob Volčić i njegovo djelo*, J. Fikfak (ur.), Istarsko književno društvo „Juraj Dobrila“, Pazin, 1988., 13-17 (14).

po Istri i Kvarnerskih otocih, u predgovoru je anonimni priređivač uskliknuo: „Da nam je samo više Volčičah!“⁵

I u drugim hrvatskim krajevima prvi sakupljači narodnog kazivanja i otimači zaboravu bili su svećenici, a kasnije i ostali pismeni ljubitelji riječi iz naroda. Na prostorima pod turskom vlašću na tom su se polju istakli osobito franjevci. Oblikujući pisanu i književnu kulturu, stvarajući književna djela različite religiozno-duhovne tematike, a namijenjena nabožno-prosvjetiteljskim ciljevima, franjevci su gradili svojevrsnu hrvatsku franjevačku književnost. U doba okupacije od Turaka i nakon oslobođenja od njih franjevci preuzimaju brigu oko obnove duhovnog, religioznog i kulturnog života. Svjesni dubine ponora na čijem su se rubu dobrovoljno kretali, franjevci su se prihvatili i prema vlastitim snagama stoljećima obavljali golem vjerski i prosvjetiteljski posao.

„Dozvolom papa dobili su pravo upravljanja župnim crkvama, pravo propovijedanja i dijeljenja sakramenata, a osobito u pokrajinama koje su pred naletima turske sile ostale bez svećenstva. Dijecezansko se svećenstvo održalo tek na okrajcima Osmanlijskog Carstva, u Trebinjsko-mrkanjskoj biskupiji, oko Biokova, u Poljičkoj Republici, tu i tamo u Cetinskoj krajini, u blizini Nina, u Posedarju i Hrvatskom primorju.“⁶ U Dalmaciji jedan od istaknutih sakupljača kulturne baštine, svećenik, profesor, pisac i graditelj samostana bio je fra Andrija Kačić Miošić, u narodu proslavljeni Starac Milovan. Kulturnu baštinu ustrajno je i brižno skupljao od Zadra i Ravnih kotara pa sve do Mostara. Fra Andrija Kačić Miošić okrenuo se narodu i uključio se u preporoditeljski rad kako bi uzdigao narod do svijesti vlastite snage i ponosa te je „sve pomljivo izvadio iz knjiga latinski, talijanski, i rrvatski, iz različitih pisama i karata, diploma, dukata, atestata, davorija i svidogbe staraca, redovnika i svitovnjaka“.⁷

5 Hrvatske narodne pjesme što se pjevaju po Istri i Kvarnerskih otocih: preštampane iz „Nашe sloge“ potporom „Matice hrvatske“, Tisk. Sinovah K. Amati – Uprav. „N. Sloge“ izd. u Trstu 1880. I pretisak: Hrvatske narodne pjesme što se pjevaju po Istri i Kvarnerskih otocih, priredila Tanja Perić-Polonijo, Istarsko književno društvo „Juraj Dobriła“ u Pazinu, 1997.

6 FRANJEVAČKA PROVINCIJA PRESVETOG OTKUPITELJA, Povijest provincije, Dušobrižništvo, II. dio (2009.), u: <http://www.franjevci-split.hr> (27. 8. 2013.).

7 Andrija KAČIĆ MIOŠIĆ, *Razgovor ugodni naroda slovinskoga*, predgovor *Pripoljubljenom štio-cu*, Školska knjiga, Zagreb, 2011.

Dijecezanski pak svećenici posvećuju svoj život ljudima u župi, rade u crkvenoj administraciji, predaju na katoličkim školama, fakultetima i seminarima. U cjelini, katoličko svećenstvo nastoji razvijati kulturne i prosvjetne djelatnosti. Tiskaju pučke knjige te tako šire pobožnost, odnosno poučavaju puk i jačaju njegovu narodnu svijest. Njihove knjige imale su religiozno-prosvjetiteljsku, teološku nakanu. U njima je umjetnički izraz sredstvo da se djelo približi i svidi čitatelju. Tim načinom približavaju čitatelje Bogu i postaju prvi autori stvaranja i čuvanja hrvatske riječi.

Osobito župnici predstavljaju vjernicima doticaj i vezu s vjeron. Vjernici posebno cijene župnikove riječi, propovijedi i molitve pa ih prenose svojim bližnjima. U prepričavanju župnikove riječi dolazi do mijenjanja, umetanja, skraćivanja i tako se stvara nova drugačija duhovna pjesma. Oni su kao prvi i pravi pastiri svoga naroda te jedini intelektualci prošlosti, u siromašnom i brigama oslabljenom puku, pronosili riječ života. Nosili su teret odgovornosti za sudbinu malog čovjeka. Budili su duh narodne svijesti, čuvali jezik te podizali prve kulturne ustanove. Prije svega, bili su sakupljači narodnog blaga, čuvari baštine i nacionalne svijesti, vođe u obrani slobode i samobitnosti hrvatskog naroda. Usmeno prenošenje, proisteklo iz naroda, svećenici su cijenili i ono je za njih umjetnost riječi.

Sagledavajući prošlost, sela su bila žarišta u kojima su se ljudi i previše poznavali. Selo im je bilo čitav svijet. U njemu su se rodili, zabavljali, išli u školu, sudjelovali u procesijama, činili zajedničke zavjete, hodočastili, vjenčavali se i umirali. Vjera i molitva bili su sastavni i obvezni dio života. Ranije se više išlo u crkvu te je zajednička molitva u društvu bila više cijenjena. "Svi mogući stvaraoci slijedili su biblijske riječi, i biblijske likove, nasljeđovali ih i oponašali, posebice Krista. Na osnovi tih, i drugih mnogobrojnih čimbenika stvoreno je i hrvatsko kulturno obilježje. U njemu je istaknuto mjesto dobio mali čovjek, baš onaj daroviti pojedinac koji je i stvaralac usmenoknjiževnih struktura kad su se za njih pojavile povoljne okolnosti. A pojavljivale su se tisućama puta. Među ostalim i to da je taj mali, najčešće bezimni, nepoznati stvaralac morao dovoljno ovladati književnom vještinom i ostvariti djela koja će naići

na povoljan prijam u svojoj sredini. Recepcija će velikim dijelom ovisiti o međusobnoj interakciji stvaraoca i primaoca te o stanovitoj nivelaciji ukusa, čime će se najčešće gubiti stvaralačka originalnost i nastajati stereotipnost.⁸

Suvremeni pristup usmenoknjiževnom fenomenu uvažava te njegove genetske i transmisijske specifičnosti.⁹ Riječ je o književnome tekstu koji se prenosi usmenom predajom pa je za usmenu poeziju (kao i za narativne tekstove) karakteristično da, osim estetske funkcije, u sebi objedinjuju i niz drugih funkcija relevantnih za identitet zajednice u kojoj su u optjecaju te da su izraz vjerovanja zajednice u kojoj žive.¹⁰

Tako usmenom lirskom pjesništvu pripadaju i nabožne usmene pjesme ili molitvice, a jedna je od njih i tema ovoga rada. Nabožne pjesme, molitvice kao sastavni i korijeniti dio usmene baštine pojedinog naroda, zanemarivan je žanr u hrvatskoj usmenoj književnosti. One su iskaz pučke pobožnosti koja se u pravilu oslanja na zavičajnu i nacionalnu religioznost. Duboko su utkane u čovjekovo biće i njegovo povijesno trajanje, i kao fenomen najneposredniji su odraz konkretne egzistencije čovjekova života.¹¹

1. Molitvica kao usmenoknjiževni žanr

Molitvice ili, kako ih u narodu zovu, "svete pismice" stoljećima su se prenosile od starijih na mlađe i činile sastavni dio života naroda. One kao usmenoknjiževni žanr pripadaju usmenim tekstovima u stihu, a ponajviše u ritmičkom govoru te su glavni pokazatelj vjerskoga duha samog kazivača.

To su oni motivi s kojima narod živi stoljećima, odnosno oni motivi koji se ponavljaju u raznim prigodama života. Motiv Gospe, Isusa, križa, motiv rađanja, smrti i uskrsnuća. Stvaraoci takvih usmenih tekstova nastojali su da im govor bude slikovit, a zgoda

8 Stipe BOTICA, *Biblija i hrvatska tradicijska kultura*, Školska knjiga, Zagreb, 2011., 17.

9 Estela BANOV-DEPOPE, Intertekstualnost u usmenoj i pisanoj književnosti, u: *Riječki filološki dani V*, I. Lukežić (ur.), Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2004., 35-48 (42).

10 Estela BANOV-DEPOPE, *Usmeno pjesništvo kvarnerskoga kraja*, HFD, Rijeka 2000., 111.

11 Tvrтко ČUBELIĆ, *Korijeni i staze izvornog, narodnog, usmenog stvaralaštva*, Pelivan Lomnica, Zagreb, 1993., 170.

koju oblikuje poučna. Uz to, birali su riječi kako bi bili uvjerljivi i precizni.

Jer kazivač u molitvici otkriva dio sebe, prenoseći smisao života, život u vjeri. "Molitvice inače najvećim dijelom, upućuju pogled na onaj svijet: ovako kratki zemaljski život kao "dolina suza", pun tjelesnih zasjeda i đavolskih iskušenja, nije ništa osim pripreve za vječni život u raju ili, posrnulima, u vječnim mukama paklenim."¹² Molitvice su se najčešće govorile navečer, prije spavanja. One su utjeha i smiraj, nada i izbavljenje. Narod se njima diči i vjeruje im, pa ih moli u crkvi, kući, pri napornom radu i uz razna slavlja i tuge. Ima molitvica koje su pjesnički lijepo oblikovane, ali i onih koje su naglo prekinute, isprekidane jer svaki je kazivač, osim što je prenosio pjesme, molitve, kazivanja svojom voljom ili zaboravom, često mijenjao sadržaje tekstova. Ponekad je spajao više molitava u jednu, bez obzira na nepovezanost smisla. Međutim, i takve „zbrčkane“ molitvice vrijedan su dio narodne književnosti. Molitvice uključuju ulomke plačeva, muka, mirakula i prikazanja, kanonskih crkvenih tekstova, a često imaju elemente praznovjerja. "One fokusiraju smisao i osjećaje snažnije od razuma. Vole ekspresivne oblike, slikovite su i zahtijevaju metaforiku bliskog. Teško ih je obuhvatiti jer je odnos između etabliranih i manje oficijelnih tekstova dinamičan i proteže se od potpuno oprečnih polova do harmonične postojanosti. Pritom su fluidni i prijelazi prema praznovjerju, magiji i astrologiji. U brojnim se svojim elementima prepleću sa zaklinjanjima, egzorcizmima, bajanjima i basmama, dakle svim tekstovima u čijem je središtu čudesna nadnaravna moć riječi."¹³

Postanak molitvica istraživači su različito tumačili: jedni su tvrdili da je hrvatski narod tijekom povijesti sam svakodnevno stvarao velik broj molitvica. Neki istraživači nastanak molitvi traže u radu svećenika koji su ih sami stvarali te ih prenosili narodu, a narod ih je kazivanjem mijenjao i neke nove sam stvarao. „Dakle, mnogim molitvicama izvor je u umjetnoj poeziji hrvatskih starih svećenika

12 Ante JURIC-ARAMBAŠIĆ, *Molitvice – nabožne pjesme u selu Kijevu*, Župni ured Kijevo, Zagreb, 2001., 9.

13 Ljilja ŠIMUNOVIĆ, *Križi lete po nebu – molitvice iz Dubrovačkog primorja*, Ljiljana Marks (ur.), Matica hrvatska – ogranak Dubrovnik, Dubrovnik, 2011., 173.

i redovnika, koji ni sami nisu bili originalni, jer su dobrim djelom prevodili latinske crkvene pjesme. Nakana im je uvijek bila kroz stihove tumačiti vjeronauk.¹⁴

Prvi integralniji pisani tragovi naših pobožnih pjesama susreću se u 14. stoljeću.¹⁵ U 15. stoljeću javljaju se začinjavci, nepoznati pjesnici svetačkih legendi, a kada početkom 16. stoljeća nastaje svjetovna književnost, nabožno pjesništvo živi dalje svojim zasebnim životom. Njegovu širenju pomažu kasnije tiskani "molitvenjaci" kao posebne knjižice, iz kojih su svećenici čitali narodu molitvice, obično u crkvi prije mise, ali i izvan crkve, posebice djeci. Valja istaći i najveću rukopisnu zbirku molitvica koju čini 1231 molitva, a prikupio ih je fra *Jeronim Šetka*. Danas se čuvaju u Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu.¹⁶

Molitvica je obilježje intimna govora kršćanina s Bogom, obilježje revnosti i velikodušnosti prema Bogu i bližnjemu. Hrvatski je vrijedan, i iznimno darovit narod, nabožnim pjesmama prenio svoje osjećaje, misli i raspoloženja svakodnevnog života. U njima se ocrta hrvatski pojedinac i kršćanin. Molitvice su narodu utočište i imaju moć liječenja i zaštite od kuge i zmijskog ugriza, štite od gromova, krupe i nevremena, plaše i tjeraju vragove, krilate zmajeve, vještice, mōre, vile, uroke. Zatvaraju paklena i otvaraju rajska vrata. Osim što štite, one odgajaju narod i uče ga. "Mnoge od njih nose vidljivu pouku kojom se sugerira norma ponašanja, te imaju pr-

14 Ante JURIC-ARAMBAŠIĆ, *Molitvice – nabožne pjesme u selu Kijevu*, 250. Možemo stoga sa sigurnošću reći da velik dio molitvica nije ispjevao pučki pjevač nego da one potječu iz knjiga i molitvenika koje su narodu u ruke dali njihovi duhovni pastiri, ističe Jeronim ŠETKA, Hrvatska pučka religiozna poezija, u: *Kačić: zbornik Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja = acta Provinciae ss. Redemptoris Ordinis Fratrum Minorum in Croatia Split*, Franjevačka provincija Presv. Otkupitelja, Split, 1970., 3, 187-266 (209).

15 Riječ je o tzv. *Prvoj hrvatskoj antologiji*, maloj zbirci od devet pjesama, naime starohrvatskih duhovnih pjesama iz glagoljskoga kodeksa koji se čuva u pariškoj Nacionalnoj biblioteci – Pariški kodeks (cod. slav. 11). Znanstvena je procjena da je ta antologija nastala 1380. godine. Josip MIHOLJEVIĆ, *Bogorodica u hrvatskom pjesništvu, od 13. stoljeća do kraja 19. stoljeća*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1994., 58-60.

16 Jeronim ŠETKA, *Zbornik hrvatskih narodnih pobožnih pjesama*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 1954. Osim 782 pjesme koje je dao prikupiti sam Šetka, u zborniku se nalazi i zbirka koju je prikupio o. M. Čović (180 pjesama) te zbirka koju je Šetki poklonio o. F. Nimac (269 pjesama). Posljednja zbirka (u samom zborniku na prvome mjestu jer je i najstarija) plod je rada o. Stanka Petrova koji je između dva svjetska rata sakupljao pučke pobožne pjesme, odnosno molitvice, te se stoga ta zbirka naziva i Petrov-Nimac zbirka, a njezine se pjesme bilježe kraticom PN.

vorazredno pedagoško značenje: treba poštivati Boga i moliti svece, častiti nedjelje i svetkovine, hoditi u crkvu, postiti poste, pošteno se odnositi prema drugima... Ne smije se rastaviti momče i djevojče, krivo svjedočiti itd."¹⁷

Molitvice su povezale i ujedinile cijelo hrvatsko područje od samih početaka naše književnosti te ih danas u sličnim varijantama nalazimo u svim dijelovima Hrvatske i dalje.

2. Stih i jezik nabožnih pjesama

Nabožne su pjesme najčešće pisane u osmercima, što je karakteristika za stariju crkvenu poeziju, ali i u sedmercima, šestercima. Nailazi se i na molitvice s mješavinom različitih stihova kao i slobodni stih. Najvažniji element molitvica jest ritam koji se očituje u ritmičnom govorenju teksta koji se može ponavljati više puta. Postoje molitvice u kojima se određeni dijelovi teksta ponavljaju do četrdeset puta. Ukoliko se određeni dijelovi teksta ponavljaju u velikom broju, pojačava se njegov smisao i djelotvornost. Rima nije obvezna, a karakteristika je većine molitvica u stereotipnim završetcima. Jezik molitvica jest pučki govor kraja u kojemu molitvice žive. U pučkom jeziku isprepletene su mnoge tuđice, romanske, orijentalne, mađarske. U nekim molitvicama prevladavaju deminutivi zbog kojih molitvice djeluju pomalo komično. „Tu je i veći broj danas zastarjelih riječi (cesar, ditić, družina, Džudija, gresti, grla, kancelir, kinčati, krilutić, krizmica, mužetica, nenavarno, pilac, poklisar, se „ovo“, sestrinjača, Šatijanko, ter, ubošto, umiljen, vele „mnogo“, vrutak, žiće, zakatenati, Žudija itd.).“¹⁸ Uobičajeno je da religiozni pjesnik dade oduška svom osjećaju, da se poistovjeti sa svojom riječju, odnosno da riječ poistovjeti sa svojim religioznim doživljajem. Jer pjesma je po svojoj naravi slika duše svoga autora. Ali kad toga ima previše, kad se riječi gomilaju i osjećaji (ili misli) prekipe preko rubova lirske pjesme, tad ona postaje više odraz idejna monologa nego emanacija poetskoga žara.¹⁹

17 Ante JURIC-ARAMBAŠIĆ, *Molitvice – nabožne pjesme u selu Kijevu*, 9.

18 *Isto*, 15.

19 Drago ŠIMUNDŽA, *Gospa u hrvatskoj književnosti*, u: *Crkva u svijetu*, 34 (1999.) 3, 336-361.

Molitvice su obilježje intimna govora kršćanina s Bogom, obilježje revnosti i velikodušnosti prema Bogu i bližnjemu. Duboko su prožete kršćanskim pogledom na svijet, slikama iz Biblije, križevima, svecima. Glavni je njihov motiv preispitivanje odnosa duše i tijela, a prate Isusov život u crkvenom i godišnjem kretanju. Tako prate teme navještenja kao najave, nastavljaju se Božićem, Isusovim rođenjem, skrivanjem pred progoniteljima, a ponajviše prate Isusov život i život osoba koje su bile s njim. Nezaobilazne su molitvice koje spominju korizmu, Muku Gospodnju i plač Majke Božje. Većina nabožnih pjesama toplo, nježno, ali i potresno prikazuje Mariju, Majku Božju, Gospu, patnicu i sudionicu svih Kristovih muka. „Naš hrvatski kršćanski puk na poseban način štuje blaženu Djevicu, slavi je na tisuće različitih načina. Što on misli o Mariji, o njezinim odlikama, o njezinom moćnom zagovoru – izrazio je posebno u »molitvicama«. Istina je, naš pučki pjesnik ne zna baš za sve pojedinoosti, koje spominje Evanđelje, ali zna skoro za sve Marijine odlike o kojima raspravljaju bogoslovi.“²⁰ Stoga ne čudi bogata tradicija marijanskih nabožnih usmenih pjesama, koja je znatno utjecala i na marijansku komponentu u hrvatskoj poeziji uopće.²¹

Stoga, promatrajući s estetskog stajališta, treba uočiti dva književna tijeka hrvatske marijanske lirike: pučki i umjetnički. Prvi označava tradicionalno nabožnu ekspresiju pojednostavnjena poetskoga tona, ekspresivno patetičnu, bez snažnijeg doživljaja, dok drugi upu-

20 Jeronim ŠETKA, Majka Božja u hrvatskim narodnim pjesmama, u: *Kačić: zbornik Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja = acta Provinciae ss. Redemptoris Ordinis Fratrum Minorum in Croatia Split*, Franjevačka provincija Presv. Otkupitelja, Split, 1969., 2, 301-392 (303).

21 Najstariju sačuvanu/zabilježenu pohvalu Bogorodici na hrvatskom jeziku sadrži glagoljski fragment – *Bečki odlomak* iz prve polovice 13. stoljeća. Radi se o antifoni iz evanđelja: „Blago utrobi koja te nosila i prsima koje si sisao“ (Lk 11, 27). Na temelju tih riječi stvorena je antifona koja perifrantom majčinstva odaje počast Roditeljici Sina Čovječjega. Evo te antifone:

V SUBOTU PRED PRVU NEDELJU PO ROŽDESTVIE HRSTOVE
VEČERNI ANTIPON

Blaženoe črevo
ježe te nosi Hrste
i blažena sasca
ježe te doista
Gospodi Spasitelju mira
aleluja.

Josip MIHOLJEVIĆ, *Bogorodica u hrvatskom pjesništvu, od 13. stoljeća do kraja 19. stoljeća*, Kšćanska sadašnjost, Zagreb, 1994., 41-42.

čuje na veću ili manju autorsku osobnost, poetski naboj i stvarnu kreativnost. Tako su se i u hrvatskome priobalju s kršćanstvom pojavili obredni tekstovi, na latinskome jeziku, koji su se čitali na Gospi- ne blagdane i tumačili narodu, a tijekom VIII. i IX. stoljeća, ako ne i prije, neke su molitve i katehetski sastavi, posvećeni Bogorodici, sigurno postojali i na narodnom govornom jeziku, hrvatskome.²² U okrilju specifičnih urbaniziranih osobina života, prepoznatljivih kao mediteranske, nepismeni težački svijet diljem našega priobalja nje- guje narodnu poeziju s rafiniranim slikama i duboko proživljenim stanjima junaka.²³ Živeći na periferiji grada pokraj mora, nedaleko od renesansnih i drugih vrijednih građevina, njegovatelj narodne poezije, muškarac ili žena, „svakodnevno bi odlazio s motikom i s ostalim težačkim oruđem, što bi ga uprtio na se ili na svoje živinče (...), u manje ili više udaljene vinograde i maslinike.“²⁴ Drugi su odvodili ovce ili koze na pašu na oskudna pasišta. U takvu kontekstu usredotočavamo se na zadarsko područje, točnije, mjesto Posedarje.

Molitvica iz Posedarja

Posedarje je selo smješteno na obali Novigradskog mora, uda- ljeno od Zadra 25 kilometara. Općinu Posedarje čine naselja: Gr- gurice, Islam Latinski, Podgradina, Posedarje, Slivnica, Vinjerac i Ždrilo. Stanovnici se od davnih dana bave zemljoradnjom i ribar- stvom, a unazad pedesetak godina procvao je turizam. „Mjesto se prvi put spominje već 1194. god. u povelji ugarsko-hrvatskog kralja Andrije kojom potvrđuje darovnicu svoga oca Bele III. posjed hrvat- skim knezovima od plemena Gusića. Spomenuti knezovi krbavski dobili su u 14. st. ime *knezovi posedarski*. Po njima je Posedarje u srednjem vijeku postalo veoma poznato naselje. Bilo je opkoljeno zidom i utvrđeno jakim kaštelom. U srednjem vijeku pripadalo je

22 Drago ŠIMUNDŽA, *Gospa u hrvatskoj književnosti*, 343 i 337.

23 O takvim aspektima usmene tradicije primorskih gradića i njihove okolice govore Maja BOŠKO- VIĆ-STULLI, *O usmenoj tradiciji i o životu*, Konzor, Zagreb, 2002.; Olinko DELORKO, *Ljuba Ivanova. Hrvatske starinske narodne pjesme sakupljene u naše dane u Dalmaciji*, Matica hrvatska, Split, 1969. i Tanja PERIĆ-POLONIJO, *Tanahna galija. Antologija usmene lirike iz Dalmacije*, Književni krug, Split, 1996.

24 Maja BOŠKOVIĆ-STULLI, *Narodne pjesme iz Dalmacije*, u: *Narodna umjetnost*, 40 (2003.), 2, 43.

knezovima Posedarskim.”²⁵ Starosjedioci bježe iz Posedarja u vrijeme turskih napada kojih je bilo nekoliko. Rodni kraj napuštaju i zbog malarije, kuge i kolere, što je dovelo do oscilacije i opadanja ionako ranjenog naroda Posedarja, a mjesto s okolicom opustošeno je najviše uslijed tursko-mletačkih ratova.

Posedarje je od starine glagoljaška župa. „Služe se brevijarom i misalom napisanim hrvatskim jezikom i glagoljskim pismenima po svetom rimskom obredu. Matice se vode od 1722. glagoljicom, a od 1812. latinicom.”²⁶ Kao župa Gospe od Ružarija ustanovljena je 1722. godine, a njezina župna crkva starija je kamena građevina iz 14. stoljeća. Ima drveno pjevalište i tri kamena oltara. Nalazi se u središtu mjesta. Obnovljena je u stilu baroka 1700. godine kada ju je i posvetio nadbiskup Priuli. Za vrijeme Domovinskog rata 1991. godine bila je oštećena. Crkva ima mramorni oltar koji prikazuje Gospu kako daje krunicu sv. Dominiku. Na bočnom oltaru stoji kip Žalosne Gospe, a na drugome kip Kraljice Krunice. Ona se svečano slavi prve nedjelje listopada procesijom s Gospinim kipom kroz mjesto. U takvom kontekstu, u Posedarju smo zabilježili jednu molitvicu koja, prema našim saznanjima, nije do sada zapisana niti znanstveno valorizirana.²⁷ Evo teksta molitvice:

Crkvica je građena.
 Tamjanom je kađena,
 U njoj Gospa kleči
 I u srcu ječi.
 Zašto, Gospe, klečiš
 I u srcu ječiš?

Kako ne bih klečala
 I u srcu ječala.

25 Stanko BAČIĆ, *Franjevci u Zadarskoj nadbiskupiji i Ninskoj biskupiji*, Zadarska tiskara, Zadar, 1995., 35.

26 Rozario ŠUTRIN – Livio MARIJAN, *Posedarje*, http://zupe.zadarskanadbiskupija.hr/?page_id=1966, 28. VIII. 2013.

27 U razgovoru sa znanstvenom savjetnicom Tanjom Perić – Polonijo, koja se kao i ostali znanstvenici Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu, bavi interdisciplinarnim istraživanjima usmene književnosti, dobili smo informaciju da ova molitvica ne postoji u arhivu Instituta.

Imala sam Sinka jedinka,
 Žudiše se pobiše,
 I mog Sinka ubiše,
 Zlatnu krunu skinuše,
 A trnovu mećaše.
 Kud trnova dospiše
 Tu se krvca proliše.

Tri anđela s neba siđoše
 I tu krvcu kupiše,
 U kalež je mećaše,
 Pred Boga je nosiše.

*Sam Bog s neba govori:
 „Tko bi ovu molitvicu izmolio
 Tri put na dan, tri put na noć,
 Tri bi duše otkupio.
 Jednu dušu oca svoga,
 Drugu dušu majke svoje
 Treću dušu samog sebe. Amen“²⁸*

Strukturu pjesme čine četiri strofe/sekvencije, prva je kraća, nakon nje duža, zatim kraća i na kraju duža. Prva strofa prikazuje uvod u molitvu, u pjesmu i priču. Druga je dijalog s moliteljem u kojemu Majka Isusova opisuje sudbinu svoga Sinka. Treća je strofa rasplet koji povezuje četvrtu strofu i dovodi nas do cilja molitve, upute molitve. Strofe su oblikovane nizanjem pitanja i odgovora. Prevladavaju sedmerci, stihovi od sedam slogova, ali ima i šesteraca, osmeraca, deveteraca, kao i nekoliko duljih stihova.

Glavna je tema molitve ljubav majke prema djetetu, Gospe prema Isusu, Majke Božje prema narodu i obitelji. U pjesmi je najistaknutija vjerska funkcija koja vjernika vodi moljenjem do spasa duše. Ona poziva na povijest koja je postojala. To je ujedno jedan od glavnih elemenata prve strofe: „*Crkvice je građena, tamjanom je*

²⁸ Kazivali su Kate i Ante Šimurina, Posedarje. Zapisala Anita Borzić-Slonka.

kađena, u njoj Gospa kleči, i u srcu ječi... “Promatrajući ovu strofu mogli bismo naći poveznicu nastanka ove molitvice s razdobljem nastanka posedarske župe (18. st.) pa bi ova molitvica mogla datirati iz tog doba. Druga strofa ukazuje na Novi zavjet: „...*Imala sam Sinka jedinka, Žudiše se pobiše i mog Sinka ubiše. Zlatnu krunu skinuše, a trnovu mećaše, kud trnova dospiše, tu se krvca proliše.*“ Time se u prvim dvjema strofama prožima konkretna stvarnost evanđeoskom istinom. Treća strofa je slika kršćanske ikonografije u spoju evanđelja i mistike: „*Tri anđela s neba siđoše, i tu krvcu kupiše, u kalež je mećaše, pred Boga je nosiše.*“ Četvrtom strofom iskazana je instrukcija: „*Sam Bog s neba govori, tko bi ovu molitvicu izmolio tri put na dan, tri put na noć, tri bi duše otkupio.*“ Riječ je o usmjerenju na spas duše, najprije duša svojih predaka – roditelja, a zatim svoje vlastite. Čitava konstrukcija molitve zaokružena je tom strofom, no prva, druga i treća strofa bitno pridonose snazi te zaključne instrukcije.

U ovoj molitvici instrumentarij epske narodne pjesme prožima se s instrumentarijem duhovne narodne lirike. Epsko pjevanje čvrste strukture, jake narativnosti: ekspozicija, zaplet, kulminacija, peripetija i rasplet događaja u ovoj se u molitvi jasno nazire. Uvod ili ekspozicija prikazana je u prvoj strofi: „*Crkvice je građena, tamjanom je kađena, u njoj Gospa kleči i u srcu ječi*“, zaplet: „*Zašto Gospe klečiš, i u srcu ječiš? Kako ne bi klečala i u srcu ječala. Imala sam Sinka jedinka, Žudiše se pobiše i mog Sinka ubiše*“, kulminacija ili vrhunac: „*Zlatnu krunu skinuše, a trnovu mećaše. Kud trnova dospiše, tu se krvca proliše. Tri anđela s neba siđoše, i tu krvcu kupiše, u kalež je mećaše, pred Boga je nosiše*“, peripetija ili obrat: „*Sam Bog s neba govori: Tko bi ovu molitvicu izmolio tri put na dan, tri put na noć, tri bi duše otkupio*“, rasplet: „*Jednu dušu oca svoga, drugu dušu majke svoje, treću dušu samog sebe. Amen.*“

I motivski sloj razrađen je strofama. Motiv u prvoj strofi je bol i patnja Gospe, njezina skrušenost, predanost tijelom i duhom molitvi. Crkvice je simbol svetosti doma. Ona je utočište kršćanskome puku. Njezini zidovi upijaju vapaje za spasenjem, za razrješenjem od nevolja i zahvale na uslišanim molitvama. Crkvice je tamjanom

kađena, ona je tamjanom pročišćena, a samim time je zaštićena. Tamjan je simbol pročišćavanja i zaštite povezan s religijskim simbolima. On štiti crkvicu i vjernike u njoj od svih zala. Prorok Mojsije ljudima je bio zabranio upotrebu tamjana jer je smatrao da ga ljudi ne zaslužuju i da ga nisu dostojni te da ga je dostojan samo i izričito Bog. Tako se i uzrečica „Biži ko vrag od tamjana“ često čuje u govoru Posedaraca. Tamjanu je mjesto u crkvi, a ova nam uzrečica govori da je tamjan blizu nas i ima ulogu zaštite vjernika. „Većina današnjih pripadnika kršćanskog kulturnog kruga povezuje tamjan (još se koristi i riječ *kād*; otud gl. *kaditi*) s jednim od darova koja su tri mudraca donijela malom Isusu (prema odlomku u Matejevu evanđelju; Mt 2, 11), no ono što nemali broj ne zna jest činjenica da su tada tamjan i smirna (kao, uostalom, i brojni začini i mirodije) bili mnogo cjenjeniji od zlatnih poklona, na što ukazuju brojni zapisi i arheološki materijalni ostaci.“²⁹

U drugoj strofi motiv je sudbina Gospina sina Isusa. Tu je i motiv skidanja zlatne krune s Isusove glave te stavljanje trnovite koja je u drugoj strofi kao znak patnje, boli i izrugivanja, znakovit i snažan simbol. Rimski vojnici stavili su je na Isusovu glavu kako bi mu se narugali. Suprotna je zlatnoj. Isusova je kruna simbol patnje za narod. Iako trnovita i materijalom bezvrijedna, itekako je vrijedna predstavljajući simbol života, besmrtnosti i ponovna rođenja u Isusu. Zamijenivši zlatnu krunu trnovitom željeli su prikazati da Isus nije njihov kralj ni Spasitelj. Htjeli su ga poniziti, ocrniti sve namjere koje je Isus imao. Simbol krune vrlo je star, jasan i tradicionalan. Od najranijeg doba simbolu krune davala se zaštitna vrijednost. Vrijednost krune potječe od materijala od kojega je kruna napravljena: cvijeća, lišća, kovina, dragog kamenja, zlata, a njezin kružni oblik simbolizira nebo. Kruna na glavi izjednačava tu osobu s božanstvom. U svim je civilizacijama kruna kraljev atribut. Bog kao vladar može okruniti narod svojim blagoslovom. Kruna prikazuje čast, veličinu, radost i pobjedu. Pobjeda i kruna izjednačavaju se s vječnim spasenjem što pripada onome tko je živio takvim životom. Prikaz krune krunom

²⁹ Josip FARIČIĆ, Putevi tamjana (23. XII. 2004.), u: <http://www.geografija.hr/clanci/496/putevi-tamjana> (28. VIII. 2013.).

života, krunom besmrtnosti. Slika krune u kršćanskom životu simbolizira kršćansku potrebu za krštenjem, odnosno predstavlja novo rođenje u Kristu. Trnovita kruna, koja je stavljena Isusu na glavu, nije bila instrument mučenja nego je imala više funkciju izrugivanja Isusovom kraljevskom dostojanstvu. Kruna predstavlja bol, patnju, surovost, bezosjećajnost. Oni koji su mu je stavili na glavu, imali su za cilj izrugivanje kraljevskoj kruni, vijencu. Isus je patnik cijeloga naroda. On dostojanstveno trpi i podnosi poniženja i boli s trnovitom krunom na križu. I križ je, prije nego što je Isus umro na njemu, bio drvo sramote, stratište određeno za najgore razbojнике. Ali nakon presvete Muke Isusove križ je postao slavan. Križ je simbol poniženosti, ljubavi i kreposti. Kruna prepuna oštrih trnova ranila je njegovu glavu i krv je potekla njegovim čelom i licem. Krv je potekla i, kako molitva kaže, „prolila“ se njegovim tijelom. Krv simbolizira život, prijenos života, toplinu povezanu sa suncem.

U trećoj strofi dominiraju motivi anđela koji pažljivo kupe Isusovu krv te je nose u kaležu pred Boga. U dijelu stiha: „*Tu se krvca proliše*“ motiv krvi je naglašen. Krv kao motiv temeljni je simbol nabožnih pjesama i kršćanstva. Anđeli silaze s neba i skupljaju Isusovu krv. U tim vrijednostima osjeća se sve što je lijepo, plemenito i uzvišeno. Krv pomiješana s vodom, koja kaplje iz Kristove rane, prikupljena u kaležu, postaje pravo piće besmrtnosti. Krv kao simbol dovodi se u vezu s toplinom, životnom i tjelesnom. „U molitvicama se Isusovoj krvi nerijetko daje nadnaravna snaga; katkad na mjestu gdje krv kapa, izraste cvijeće, najčešće ružice. Isusova se krv spominje i u molitvicama o blagoslovljenoj nedjelji, što pojačava važnost i svetost nedjelje kao blagdana.“³⁰ Isusova je krv simbol velike boli, patnje, smrti, ali i nadanja i vjere.

Tri anđela s neba siđoše,
I tu krvcu kupiše,
U kalež je mećaše,
Pred Boga je nosiše.

30 Ljilja ŠIMUNOVIĆ, *Križi lete po nebu – molitvice iz Dubrovačkog primorja*, 194.

U molitvi spominju se tri anđela, oni su izvršitelji Božje volje i njegovi služitelji. Anđeli pripadaju sadržaju molitvica i daju im neku novu razinu nježnosti i mira. Oni predstavljaju glasnike poruka i želja, predstavljaju mir, svjetlo, milosrđe, spasenje, zaštitu, zagovor. Kupe Isusovu krv u kalež i nose ju pred Boga. Uloga anđela je navjestiteljska, ali ovdje je njihova uloga posrednička i zaštitnička. Bog je uvijek prisutan i anđeli s Isusovom krvlju hrle njemu. Anđeli su uvijek nositelji istine o Bogu, istine koja je puno puta skrivena ljudskom razumu i iskustvu. Molitve i stare predaje davale su veliku važnost anđelima. Cilj je anđela potpuno u ljubavi pripadati Bogu, hvaliti ga i slaviti.

Sam Bog s neba govori:

„Tko bi ovu molitvicu izmolio

Tri put na dan, tri put na noć,

Tri bi duše otkupio.

Jednu dušu oca svoga,

Drugu dušu majke svoje,

Treću dušu samog sebe. Amen."

Motiv zadnje strofe je govor, uputa narodu za dobrobit postanka, očuvanja vjere i života. Bog, veličina neba i svega na Zemlji, obraća se puku. Svojim kazivanjem navodi narod da poslušaju upute života. Bog se narodu obraća prijateljskim i dobronamjernim, intimnim tonom. U obraćanju postavlja se kao prisutan narodu, ukazuje na jednakost u uputi te skrušenost dobronamjernim savjetom. Jer tko izmoli molitvicu, pomoći će svome bližnjemu, svome rodu i narodu, majci i ocu, a po njima i sebi. Duši svojoj. Otkupiti duše milostiv je čin.

Biti u molitvi, otkupiti grijeh, otvoriti srce, kajati se, prihvatiti život sa svom nevoljom na leđima, život je kršćana tijekom povijesti. Zanimljivo je da se u pjesmi i Gospa i Bog izravno obraćaju puku pri čemu se postiže efekt miješanja stilova, onog pučkog, besjedovnog, epskog i nabožnog, uzvišenog jezika duhovnoga pjesništva.

Od epiteta koji su malobrojni u molitvi uočavamo *zlatnu krunu* i *trnovitu krunu*, kao ključni kontrast blagostanja, sjaja i moći na-

spram boli, sramu i ruganju. Ritam je važan u molitvi, a naglašen je finalnom pozicijom glagolskih oblika – naime, na završetku većine stihova: „...*građena, kađena, kleči, ječi, klečiš, ječiš, klečala, ječala, pobiše, ubiše, skinuše, mećaše, dospiše, proliše, sidoše, kupiše, mećaše, nosiše, izmolio, otkupio*....“ Štoviše, variraju se i glagolska vremena dajući snagu ritmu pjesme. Prva je strofa molitve u prezentu. Kada se pojavljuje govorenje, lirski subjekt govori oblicima za prošla glagolska vremena: u aoristu i imperfektu, rjeđe perfektu. Govori nam o tome kako su se Žudije posvađali, Isusa ubili, kako su anđeli s neba sišli, krv Isusovu kupili i Bogu je nosili. Tada se pojavljuje Bog koji govorom u kondicionalu upućuje molitelja: „*Tko bi ovu molitvicu izmolio tri put na dan, tri put na noć, tri bi duše otkupio*...“ Ovaj dio molitvice ima funkciju vraćanja u sadašnjost igrom spajanja uloga mitoloških slika u prošlosti i njihova oživljavanja u sadašnjosti. Molitvica je emotivna i topla, namijenjena svima onima koji molitvom traže mir, zaštitu i utočište. Ona na razini teksture pokazuje kako na jadranskom području i u seljačkim sredinama dominira u pjesmama sažimanje radnje, štednja riječi, vremensko zgušnjavanje, tehnika nagovještaja, čime se postižu lirske vrijednosti, a i siže se raspredaju lirski, oslobađajući se epske težine.³¹

Sadržajno, tematsko-motivski, idejno i formalno ova molitvica pripada vrlo raširenoj skupini pjesama/molitvica pod zajedničkim nazivnikom „Crkvice se gradi“. Neke su i tiskane,³² a više od četrdeset ih je u spomenutoj rukopisnoj zbirci Jeronima Šetke. On u zaključku svoje studije *Hrvatska pučka religiozna poezija* ističe da su molitvice naše duhovno blago, naša kulturna, književna baština. Nažalost, ističe Šetka, molitvice su bile dio hrvatske knjige, hrvatske kulture, koji se često zatajivao, stoga nisu još sustavno, stručno, kritički ni sakupljene, ni proučene ni izdane. One se pred javnošću pokazuju nekako bojažljivo, skromno, no one su tijekom dugih stoljeća, po svim hrvatskim pokrajinama, bile jednom dijelu našega naroda jedina duhovna hrana i zabava te su povezale i du-

31 Maja BOŠKOVIĆ-STULLI, Regionalne crte usmene književnosti, u: *Narodna umjetnost*, 37 (2000.) 2, 151-162 (156).

32 Juraj LAHNER, *Hrvatske narodne pobožne pjesme*, „Žalosna Gospa“, Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, Zagreb, 1926., 13.

hovno ujedinile sve hrvatske pokrajine kao i sve vjekove hrvatske književnosti, pa im zato u našoj književnosti i u kulturnoj povijesti pripada posebno, časno mjesto.³³

Prošlo je gotovo pola stoljeća otkada je fra Šetka pisao te rečenice, a zadaća prave i sveopće znanstvene valorizacije molitvica ni do danas nije ostvarena.

Primjeri različitih inačica

Cilj ovoga rada bio je jednu molitvicu zabilježiti u pisanom obliku i njezinom analizom iz usmene agrafijske baštine inkorporirati u zabilježeni fundus. U tom kontekstu valja istaći kako postoje mnoge slične molitvice, kao mjesne inačice. Naime, motivi i formule unutar usmene književnosti nisu statični nego su pokretni i klize, što uvjetuje polagane izmjene specifičnih usmenih subpoetika, bez obzira na to jesu li one regionalno, mjesno, žanrovski ili vremenski određene. Tako dolazi do permutacija koje se u usmenoj književnosti zbog njezine genetske i transmisivne specifičnosti postupno ugrađuju u pojedinim tekstovima. Talože se na starije tekstualne sastavnice, a slojevi se ne okamenjuju nego se brišu i premještaju stvarajući specifične intertekstualne tvorevine. Pri tome dodiri među različitim kulturalnim komponentama bivaju teže prepoznatljivi. Tako i arhaične literarne forme i narativni obrasci tijekom vremena očituju različita semantička praznjena i punjenja novim misaonim sastavnicama.³⁴ Iako cilj ovoga rada nije komparativna analiza srodnih usmenih tekstova, naime, inačica, navest ćemo neke od njih. Inačice, pa ni ove, nisu nikakva iznimka jer se karakteristične crte pojedine usmene produkcije često protežu u susjedna područja, neke u jednom, a neke u drugome smjeru.

Najprije navodimo inačicu iz zbirke Jurja Lahnera:

Žalosna Gospa
Crkvica se gradi,
Tamjanom se kadi.

33 Jeronim ŠETKA, Hrvatska pučka religiozna poezija, 223.

34 Estela BANOVA-DEPOPE, Intertekstualnost u usmenoj i pisanoj književnosti, 42.

U njoj Gospa kleči
 I od srca ječi,
 Grozne suze roni,
 Bijele prste lomi.
 Tud prolaze lipa dva,
 Sveti Petar i Pava,
 Pa govoru Gospi:
 „O ti moja Gospe,
 Što tu klečiš
 I od srca ječiš,
 Grozne suze roniš,
 Bijele prste lomiš?“
 „Kako neću klečati
 I od srca ječati,
 Grozne suze roniti,
 Bijele prste lomiti,
 Kad su Židovi,
 Proklete majke sinovi,
 Moga Sinka uhvatili
 I na križ stavili.
 Zlatnu krunu skidaše,
 Od trnja mu mećaše,
 A krvcu mu prolivaše
 Po kamenju, po drvenju.“
 Kamenje se raspadalo
 Iz kamenja cviće cvalo,
 Čak daleko mirisalo
 Čak daleko do nebesa.
 Anđeli s neba sađoše,
 I to cviće beraše,
 U vince ga vijaše
 I pred Boga nosaše.

Zabilježila: Anka Šiprak, učiteljska pripravnica³⁵
 Kaštel-Gomilica u Dalmaciji

Evo i molitvice iz zbirke fra Jeronima Šetke:

Gospa plače u crkvici

*Crkvica se radi,
Tamjanom se kadi,
Ni na nebu ni na zemlji,
– U oblacim na sastavcim.
U njoj Gospa kleči
I od srca ječi,
Bile ruke lomi,
Grozne suze roni.
K njoj dolaze lipa dva:
Sveti Petar i Pava,
Pa govore Gospi:
„Što ti, Gospe, klečiš
I od srca ječiš,
Bile ruke lomiš,
Grozne suze roniš?“
Njima Gospa progovara
Po kriposti Božjeg dara:
„Kako neću klečati
I od srca ječati,
Bile ruke lomiti,
Grozne suze roniti?
Imala sam jedinoga Sina,
I Žudije dođoše
Pa mi ga oteše,
Na križ ga propeše.
Zlatnu krunu skidoše,
A trnovu vrgoše,
Kud trnova dopira,
Tuda krvca proliva:
Po drvenju, po kamenju.
Iz kamenja cviče cvalo,
Čak daleko mirisalo*

Čak daleko na nebesa.
 Nebesa se otvoriše,
 I anđeli slićaše
 Pa to cviče braše,
 U vinčiče saviše,
 Prid Boga prinesoše.“
 Sam Bog govoraše:
 „Tko bi ovu molitvu molio
 Sa večera ligajući,
 A ujutro ustajući,
 Tri bi duše saranio:
 Svoju, očevu i materinu.“

Kazivala: Matuša Biloderić
 Zapisao: Stjepan Biloderić
 Glavice (kod Sinja), 1929.³⁶

Također, navodimo i inačicu iz Međugorja :

Molitva uvečer i ujutro

*Pivčići pivaše
 u san gori bivaše.
 Džudije sina Božjeg probudiše.
 Na križ ga razapeše,
 zdravu krunu skidoše,
 a trnovu naviše.
 Doklen kruna dopiraše,
 slavna krvca tecijaše.
 Tu je anđel dolazijo,
 svetu krvcu pokupijo,
 na nebesa uznosijo,
 na nebesa uznosijo
 i pred Boga donosijo.*

³⁶ Jeronim ŠETKA, *Zbornik hrvatskih narodnih pobožnih pjesama*, (313) 11. (PN 47), u: Hrvatska pučka religiozna poezija, 226.

*Dragi Bogo govorio:
 „Ko bi ovu moju molitvu govoriyo
 tri puta na liganju,
 tri puta na ustajanju,
 tri bi duše saranijo:
 i očevu, i majčinu,
 i sam svoju ponajbolje.
 Još bi njemu Gospa dala
 da bi njemu duša stala
 u kraljevstvu Božjem pribivala.
 Amen.“*³⁷

Postoji inačica i na Kvarneru, iz Vrha na otoku Krku:
 Ovu molitvicu smo kao dica s našim roditeljima pjevali nave-
 čer svaki dan u korizmi.

Ja iman jednu malu goricu
*Ja iman jednu malu goricu
 Na nju mi je crikvica
 Z tamijanom kajena
 Z rožice okićena.
 Nutri nije nijedan
 Kone sam Isus
 Svetu mašu mašaše
 Sveti Ivan odpivaše
 I on se obrne
 Za reć Gospod s vami
 I on ovrćaše
 Milu majku svoju,
 Milu majku svoju
 Ljubanku klječēći
 I on njoj govori
 Ča si mi ti majko*

³⁷ Stipe BOTICA, *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*, 1995., 25, *Molitva uvečer i ujutro*, kazivala Ruža Sivrić (1904.) iz Međugorja, zapisala studentica Ružica Sivrić 1988. godine.

*Prišla tote spati
Nit mi se sinko ne spi
Nit mi se sinko ne žmi
Već mi se sinko moj
Kruto razmišljuje
Ča su tebi Židovi činili
Da su tebe Židovi uhvatili
Da su tvoju svetu glavu
S trnovom krunom okrunili
Da su tvoje svete ruke i noge
Na križ z čavli pribili
Da su tvoje svete uši, nos
Z bumbakom začipali
Da su tvoja sveta usta
Žukin ostom napili
Da su tvoja sveta rebra
Oštrim mačem probili.
Nisu ti to majko
Sanjke ni sanjice
Već su ti to majko
Iste istinice.
Ki bi ovu molitvicu izmolil
Četrdeset i sedan dan
Dokle pasa sveta korizma van
On bi spasil tri dušice
Od vrata od pakla van
Prvu dušu majčinu
Drugu dušu ošljevu
Treću dušu sam svoju.
Amen. Bože tako daj.*

Zapisala:
Anđelka Zidarić r. Žužić, rodom iz Vrha³⁸

38 Molitvice po domaću (11.III. 2012.), u: <http://otok-krk.org/blog/hrvatska/molitvice-po-domacu>, (28. VIII.2013.).

Zaključak

Promatranjem suodnosa gore iznesenih različitih inačica, uočavaju se individualne i mjesne specifičnosti pojedine lokalne artikulacije. One su rezultat usmene transmisije tekstova pjesama i kao estetska činjenica pokazuju dinamizam i životnost folklorne tradicije. No, nije riječ (samo) o linearnom kretanju, nego je svaka lokalna sredina ujedno „i točka ukrštavanja, prelazno područje za pojedine tradicije, karika u nezavršenom lancu prelaženja, pretapanja i postupnih povezivanja“. Tako se lokalizacijom događaja, imenima protagonista, posebnim crtama svoga kraja i domaće povijesti, društvenim odnosima, jezikom i narječjem, lokalnim vjerovanjima prilagođuju i međunarodni siže i pojedinoj sredini.³⁹

Mjesne razlike među promatranim inačicama nisu rezultat samo pjevačeve individualne kreativnosti, već su i posljedica različitih sustava vrednota i konkretnih ambijentalnih tradicija. Naime, određena zajednica provodi svoju preventivnu cenzuru kako bi se konkretni tekst prilagodio očekivanjima slušatelja. Promjena konteksta uzrokuje promjenu tekstovnih sastavnica, uključujući i izvanknjiževne podatke. No, bavljenje kulturološkim razlozima za mjesne ambijentalne specifičnosti tekstova još uvijek nije dovoljno uključeno u istraživanje korpusa hrvatskih usmenoknjiževnih tekstova.⁴⁰

Molitvica koja je analizirana u ovome radu pokazuje kako je na posedarskom prostoru, kao sjecištu različitih kulturoloških sfera, nastao lokalizirani ekotip (*oicotype*) koji se stvara(o) na raznolike načine: tradicijama doseljenog i prijašnjeg stanovništva, iz susjednih kontakata, iz povijesnih zbivanja, prirode, načina života, zajedničke jezične osnovice. Karakteristične crte protežu se u susjedna područja, neke u jednom, a neke u drugome smjeru, pa svaka lokalna sre-

39 Maja BOŠKOVIĆ-STULLI, Regionalne crte usmene književnosti, 153.

40 Kad govorimo o kulturološkim razlozima podrazumijevamo načine poimanja egzistencijalnih pitanja, rješavanja etičkih dvojbi, (re)konstrukcije moralnih vrijednota kao i njihove primjene u različitim životnim situacijama. Radi se o kulturnim vrijednostima i normama, kao umom proizvedenih vrijednosti, kao skupa zajedničkih stavova, vrijednosti, ciljeva i praksi koji objedinjuju određene društvene skupine. To je integrirani uzorak ljudskog znanja, vjerovanja i ponašanja koji ovisi o sposobnosti za simboličan oblik misli te identificira i dijeli kreativnu misiju, svrhu, uvjerenja, navike i principe pojedine zajednice. To su različiti načini kojima ljudi žive u različitim dijelovima svijeta te njima predstavljaju i klasificiraju svoja iskustva kreativno i simbolički.

dina, u ovome slučaju posedarska, tako postaje dinamičkim stvaralačkim poljem susretanja tradicija, njihovih pretapanja, preoblika i povezivanja u jedinstven iskaz, otvoren za daljnja povezivanja.

AN EXAMPLE OF CROATIAN DEVOTIONAL LITERATURE. A LITTLE PRAYER FROM POSEDARJE

Summary

The article studies the importance of the oral poetical tradition for the identity of the Croatian people. In this frame an oral devotional poem is analyzed, known as the 'little prayer from Posedarje'. It was never written down or analyzed up till now, so the aim of this article is to incorporate this little prayer from the oral non-written culture in the recorded fund of the Croatian oral devotional literature. Many priests are meritorious for the development and the preservation of this kind of literature, which was the expression of faith in the hardness of everyday life throughout tumultuous history. Furthermore, the Croatian devotional literature, in this case a prayer with its variants, shows how the Christian spirit united the different and historically disjointed Croatian regions.

Key words: Croatian oral devotional literature, little prayer, Posedarje, variants.